

BRANKO ČEĀEC

Haldoklik-e a rock 'n' roll?

A hosszú évszázados bizonygatás után, hogy a „történelmi” művészetek – mint amilyen pl. az irodalom és a képzőművészet – nem tarthatnak ki az érinthetelenség gettójában, ma jóformán lehetetlen elolvasni egy komolyabb aktuális irodalmi szöveget úgy, hogy közben ne halljuk ki belőle a médiakultúra visszhangjait és a rock and roll csábító neurotikusságát. Az innováció modern parancsszavától való menekülés gyakran kritikátlan, intermedialis zsonglörködést rejtett, amelynek következményei használhatatlanok művészi szempontból, akárcsak a gyökerekhez való visszatérés nyomása. Mintha bárkinek is világos lenne, mit is értsünk azon gyökerek alatt... Egyébként a művészeti láthatáron túli üresség nagy és patetikus szavaitól való megrészegülés mélyen megőlyegezte időnkét. Sőt, a lényegi következményeket éppen azon túl éljük meg. Ezért most nem fogok különösebben ragaszkodni ehhez, hanem először megkísérlem felmutatni az aktuális tudatállapotokat a rock and roll és az irodalom/művészet termékeny együttállásának terében.

Az alternatív kulturális kínálat intenzív folyamatának rockos megjelenése lejátszódott a hatvanas években, és a hatvannyolcasok politikai utópista koncepcióiban kulminálódott. A hetvenes évek oldottabb hangulatban indultak, majd az anarchikusságba, a féltelenségbe és a zajba tett rövid kirándulással végződtek. Ma, a nyolcvanas évek végén a generációm a rock and roll történelmet nosztalgikus áruként falja, egyfajta melankolikus okoskodásként azon generációk számára, amelyek épphogy felcseperedtek és amelyek valójában nem rendelkeznek saját rock and rollal. Sőt, amelyek azt hiszik, hogy a tarkabarka világítással habarcsolt színpad „zaja és a haragja” az autentikus rock and roll, miközben elhanyagolják legjobb korszakának vallási-ideológiai alapjait.

Mert a szentek valóban régóta kinyúltak, a rock bálványait végzetesen elvitte az ördög, ahonnan nem igazán adódik lehetőség a visszatérésre egy történelmileg felismerhető formában. Különben meg el tudtok képzelni egy húszéves *Wunderkindet* azt állítva, hogy:

Lennon vagy Jagger valamelyik dala többet mondott számomra, mint az összes iskolai kötelező olvasmány?

Ugyanis a költő, esszéista és teoretikus Zvonko Marković¹ így határozta meg viszonyát a hatvanas évek rockja iránt. Függetlenül attól a ténytől, hogy a rock időközben történetének legalacsonyabb lépcsőfokára csúszott – ahogyan a rockkorszakok ugyancsak tapasztalt ítésze, David Albahari megállapította –, talán felvethetnénk, hogy létezik-e ma egyáltalán valami olyasmi, amit ugyanazzal a névvel címkézhetnénk, hasonló tartalmakra utalván? A

¹ Kőteményei magyarul a következő antológiákban jelentek meg: *Magánszférák reinkarnációja. Kortárs horvát költészet* (Vál. és szerk.: Virág Zoltán, Messzelátó, Szeged, 2002) és *A melankólia krónikája* (Vál. és szerk.: Goran Rem, Jelenkor Alapítvány, Pécs, 2003) (A ford.)

dolog valóban sokkal egyszerűbb, mint amilyenek elsőre tűnik. A rock and roll teljesen ugyanaz a folyamat zajlott le, mint a művészeti-intellektuális gyakorlat többi aspektusaival. Nevezetesen, az individualizáció folyamata, amelyben nincsenek többé Istenek, nincs többé Bálvány, aki előtt térden kúsznak Woodstock letaposott gepszönyegén.

A rock bálványos fázisának csillogását és fényűzését ma úgyesen forgalmazza a giccs ortodox ipara Madonnától Lepa Brenáig², akik között, *by the way*, nincs is számottevő különbség. A rock and roll nagy mágusainak és diktátorainak – mint amilyen Jim Morrison, Jimi Hendrix vagy Mick Jagger – manipulációs tere szertefoszlott a szimpatikus ötvenes évek giccsének kéjelgő *remixeinek* vásárlói porában. Ez ma felcsigázhatja az ugyancsak nyomorult spagetti-intellektüeleket, akik éber szemmel figyelik Madonna bütykös térdének minden csillanását, aki a pazar cukorka, Marilyn ringó bájainak inkarnációja akar lenni. Ez pedig függetlenül attól, hogy nem ronda, képtelen nem unalmassá silányulni.

Világos, hogy ma már senki sem képes gerjeszteni a *gombostűk ficánkolását a herékben*, amit Jimi Hendrix pengetőjének minden rezzenése a villany *horszán* rendszeresen tudott. Szomorú volna minden ilyen próbálkozás. Ez szerencsére megismételhetetlen. Akárcsak Eric Clapton. Akárcsak Peter Green. Akárcsak Santana. Akárcsak a kattant primadonna, Janis Joplin. Akárcsak Pete Townshend. Akárcsak, különben, Vlatko Stefanovski.³ A történelemmel szembeni egész modernségi hadjárat ma lezseren és teljesen konformista módon befészkelte magát a történelem puha ágyába. Valami lumpolással, valami *joint*tal vagy a *cannabis indicae* éterikus mezején való nosztalgikus digi-dugival, a *Night in the White Saten* végtelen pátoszával. A pepita takaró alatti fluroszcens villanással. Nagyjából ennyi az egész rock and roll. A kölykök jóformán egyáltalán nem emlékeznek Johnny Rottenre vagy Joe Strummerre, de azért teljesen jól elvannak Chuck Berry, Little Richard, Jerry Lee Lewis zajaival... Ők, egyébként, tudattalanul replikáznak a *Velvet Undergroundra* és *Nicóra*. És néha eltűnnek *Joy Division* „lélekszakadékaiban”. Ám ezek csupán a kívülálló srácok és csajok: azok, akik gondolkodnak és az identifikáció új területeit fűrkézik. A többi siheder, a könnyen beazonosítható rajongók tábora, akiknek nem is oly régen Zágrábban sikerült megvénülnie *Rolling Stones* koncertjére várakozva – ők ma többé nem léteznek rajongókként. Arctalan vadóckodással cuppognak a *chipek* hipermesterséges onániájára, amire a rockkritika perverz dilettánsai szeretik ráragasztani az *electrofunk*hoz hasonló címkéket. Ez a dolog önmagában pedig veszélyes, mert az ember már nem is undorodik tőle. Egyenesen a fejben kopácsol, akárcsak az Alcatraz mennyezetéről lezuhanó csöppek.

A jugó rock bálványai, amennyiben egyáltalán beszélhetünk ilyesmiről a szintetizáló kategóriák bármelyike nyomán, már régóta kimerültek, elhjasodtak, és többnyire képtelenek megőrizni azt a levert illúziót, amiből egészen tisztességesen „túlélősködik” Paul McCartney vagy Eric Clapton. Mégis, Bora Đorđević⁴ (akaratan kívül is) előkészítette a „szo-

² Lepa Brena – szerb esztrád énekesnő a nyolcvanas évekből. A kocsmákban poharak és szívek törtek össze érte. Egykor Bálvány a javából. Ma zombi a javából: már alig emlékszik valaki a nevére. (A ford.)

³ Vlatko Stefanovski – a macedón *Leb i sol* nevű zenekar gitárosa. (A ford.)

⁴ Bora Đorđević – a *Riblja Čorba* ('halászlé') nevű szerb zenekar énekes. A '90-es, háborús években sajnós politikával is foglalkozott. Ebbéli érdeklődéséről a jelen esszé horvát szerzője szövegének írásakor még nem tudhatott. (A ford.)

lidaritás” találkáinak terepét, ahol teljesen nyoma veszett híres szarkazmusának. Goran Bregović nagyjából Milić Vukašinović⁵ és Mark Knopfler balkáni hibridjének számít (az utóbbiról Peter Paul Zahl azt írta, hogy *a rock and rollból azt termelte ki, amit H. M. Enzesberger a forradalmi irodalomból*), tehát akárcsak a vegyszeriparos zuhatag természeti szépségeinek papírhajós vitorlása. Azok a kitörő szerzői közül, akik kivárták a bálványimádó csinadrtán túli sorukat, a világi porondon Tom Waitshez, Lou Reedhez vagy a fiatal Nick Cave-hez hasonlóan, egyedül Johnny Štulić⁶ és Marko Breclj⁷ rajzolódik ki a balkáni ködből. Nekik sikerült túlélniük a *feltétel nélküli radikális szabadság és individualizmus* határain belül, amire Aleš Debeljak⁸ utalt a Štulićról és Reedről szóló esszéjében.

És mi is akaródzott valóban itt kikerekedni? A nyolcvanas évek végének rock and rollja végképp nem létezik azokban a formákban, ahogyan megismertük őket a hatvanas és részben a hetvenes években. A rockikonográfia egyedül felismerhető elemei és nyomai a zene individuális poétikai terein belül őrződtek meg, ezeket a kiválasztott, említett szerzői egyéniségek képviselik. Csak most nyíltak meg végleg a befogadói terek Tom Waits és Lou Reed „sötét” hangzásai számára, és csak most lehetséges a Nick Cave. Végre minden túlzó erőlködés nélkül kimutatható a recepciós viszony pl. Wim Wenders filmjei, Peter Handke irodalma és a The Bad Seeds elsüllyedt hangzásvilága között. Talán ebben a résben valami új zene születik majd. Vajon az még mindig rock and roll lesz?

Polet, 1989. február 6.

Orcsik Roland fordítása

Branko Ćepec horvát költő, teoretikus és szerkesztő. Főbb életrajzi vonatkozásait és a *Fossziliában* megjelent további szövegeit lásd a 2000/2., 2000/3-4., 2004/1 számokban. A mostani írás alapjául szolgált: B. Č.: *Umire li rock and roll?* (In: B. Č.: *Fantom slobode*, Naklada MD, Zagreb, 1994).

⁵ Kultikus ex-jugoszláv rockzenész, a nagy múltú INDEXI, *Bijelo Dugme* zenekarok tagja, valamint a saját *Vatreni poljubac* zenekarának gitárosa és énekeese. (A ford.)

⁶ A '80-as évek egyik leghatásosabb horvát új hullámos zenekarának, az *Azrának* a frontembere. Zenélés mellett irodalommal is foglalkozott (pl. lefordította horvátra Homérosz *Iliászát*). Ma teljesen visszavonultan él családjával Új-Zélandon, és senkinek sem nyilatkozik zenés múltjáról. (A ford.)

⁷ Szlovén származású rock zenész és performer, a kultikus zágrábi *Buldožer* nevű zenekar tagjaként vált ismerté. Ma politikailag provokatív performance-szal foglalkozik. (A ford.)

⁸ Szlovén származású költő és esszéista (vö. *Fosszília* 2002/1-4.) (A ford.)